

STUDIJU KREDĪTU TENDENCES BALTIJAS VALSTĪS *STUDY LOAN TRENDS IN THE BALTIC STATES*

Santa Škarste Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, ss17083@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskā vadītāja Dr.oec. **Iveta Mietule**

Abstract. *A competitive national economy requires a competitive, knowledgeable, educated population. Both state budget study places and paid study places have existed in higher education institutions for several years. Not all residents who want to obtain higher education are able to apply for state budget places or tuition fees are covered from personal funds. "Study loan trends in the Baltic states" has been developed with the aim of analyzing the popularity of study credits in the Baltic States based on theoretical information and the population of the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania and the Republic of Estonia. Proposals have been developed for the Baltic public administrations and for improving the quality of study credit services and offers.*

Keywords: *credit institutions, higher education institutions, study loan, the Baltic States.*

Ievads

21.gadsimts – laiks, kad katru gadu ar vien straujāk pieaug pieprasījums pēc izglītības. Studējošo skaits ar katru gadu palielinās. Pieprasījums rada piedāvājumu – tiek dibinātas jaunas iestādes, veidojas jaunas studiju programmas, kur ikviens, kurš vēlas studēt un apgūt ko jaunu, atradīt sev interesējošo. Savukārt valsts finansējums augstākām izglītības iestādēm praktiski nepalielinās. Augstākās izglītības iestādēs topošu studentu skaits ar katru gadu pārsniedz pieejamo budžeta studiju vietu skaitu programmā, līdz ar to tika ieviestas maksas studiju vietas. Nepieciešamība pēc augstākās izglītības pieaug, taču vairums iedzīvotāju nevar atļauties kandidēt uz valsts apmaksātām budžeta vietām vai mācību maksu segt no personīgā finansējuma. Tādiem gadījumiem valstis piedāvā veikt studiju aizdevumus no finanšu iestādēm.

Pētījuma objekts: Baltijas valstu studiju aizdevumu tirgus.

Pētījuma priekšmets: studiju kredītu likumdošana Baltijas valstīs.

Pētījuma mērķis: analizēt studiju kredītu tendences Baltijas valstīs.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izpētīt un analizēt Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Igaunijas Republikas pieņemtos likumdošanas aktus par studiju aizdevumu īpatnībām;
- 2) izpētīt un analizēt kredītiestādes Baltijas valstīs, kuras sniedz studiju aizdevumu pakalpojumus;
- 3) veikt aptauju Baltijas valstu iedzīvotāju vidū par viņu zināšanām studiju kreditēšanas jomā, aizdevumu nepieciešamību, būtību studiju maksas segšanai;
- 4) balstoties uz teorētiskiem aspektiem un aptaujas rezultātiem, veikt secinājumus un izvirzīt priekšlikumus.

Hipotēze: studiju aizdevumi ir populāri Baltijas valsts studentu vidū, iedzīvotāji ir informēti par to pieejamību savas valsts ietvaros.

Pētīšanas metodes: analīzes metode, datu statistiskā analīze, monogrāfiska jeb aprakstoša metode, zinātniskās dedukcijas metode.

Pētījuma periods: 2022.gada 1.ceturksnis.

Pētījuma rezultāti

Ne visās augstākās izglītības iestādēs ir iespēja studēt par valsts budžeta līdzekļiem, neveicot personīgus maksājumus. Kādā izglītības iestādē ir tikai maksas izglītībā, kādā ir minimāls pieejamo budžeta vietu skaits, kā arī ir situācijas, kad studentam nav atbilstoša vidējā atzīme, ar kuru varētu pretendēt uz valsts budžeta vietām augstākās izglītības sistēmās. Tādos gadījumos ikvienam studentam, kas sekmīgi studē akreditētās studiju programmās gan Latvijā, gan arī ārzemju mācību iestādēs, ir iespējams saņemt kredītu ar valsts galvojumu. Tā mērķis ir izvirzīts par labu pašiem studentiem, t.i. ļaut studentiem mierīgi koncentrēties un pievērsties mācībām, nevis domāt, kur iespējams iegūt naudu, lai veiksmīgi apmaksāt studijas (*Lääne et al., 2019*).

Augstākās izglītības nepieciešamība ikkatra cilvēka dzīvē spēlē nozīmīgu lomu. Augstākā izglītība un zinātne ir galvenais valsts attīstības dzinējspēks. Ir svarīgi katrā valstī nodrošinātu augstākās izglītības modernizāciju un

konkurētspēju (*Hassani-Nezhad et al., 2021*).

Pašsaprotami, ka nākotnē izglītības iegūšana būs populāra ne tikai jauniešu vidū, bet arī vecāka gada gājuma cilvēku vidū. Iedzīvotāju gribēt pilnveidot zināšanas sev vēlamajās tēmās, lai spētu pretendēt un augstākām amata vietās savā darbā un bez šaubām, ne visi spēš izglītības iegūšanu apmaksāt no personīgajiem naudas līdzekļiem (*Nasir et al., 2021*).

Trūkst vienprātības par to, kā būtu jāfinansē augstākā izglītība. Lielākajā daļā Eiropas valstu augstākā izglītība lielākoties ir bezmaksas. Dažās citās attīstītajās ekonomikās, piemēram, ASV, Apvienotajā Karalistē, Austrālijā un Jaunzēlandē, studentiem ir jāmaksā ievērojama maksa, lai apmeklētu universitātes vai koledžas. Saskaņoties ar šādām maksām, daudziem jauniešiem ir jāpaļaujas uz aizdevumiem, lai finansētu savu izglītību, un dažiem ir jāatsakās no cerībām apmeklēt augstākās izglītības iestādi kopumā. Lai gan daži var aizņemties no vecākiem vai radniekiem, citi izmanto finanšu iestāžu piedāvātos aizdevumus (*Van Long, 2019*).

Analizējot Baltijas valstu likumdošanu tika secināts, ka kredīta saņemšanai var pretendēt studējošie – Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas un Igaunijas Republikas pilsoņi, kā arī personas, kuriem ir noteiktās valsts nepilsoņu pase vai kuri ir pieteikuši un saņēmuši reģistrācijas apliecību vai arī atļauju, apliecību par pastāvīgo uzturēšanos, un, ja viņi sekmīgi apgūst Republikas akreditētās valsts programmas valsts vai privātās izglītības iestādēs (*Noteikumi par studiju un studējošo kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem, 2020*).

Kā jau ikvienam kredītam, tad, lai to saņemtu ir nepieciešams nodrošinājums – galvotājs vai ķīla. Lai saņemtu studiju kredītu Latvijā, nodrošinājums nav nepieciešams tikai tādā gadījumā, ja ņēmēja ienākumi ir atbilstoši banku noteiktajam ienākumu minimumam. Ja studiju kredīta ņēmējs uz to brīdi, kad piesakās kredītam ir bezdarbnieks un tam nav ikmēneša stabilu ienākumu, tad lai students varētu veiksmīgi saņemt studiju kredītu, tad tām ir nepieciešams galvotājs, kurš apņemsies pildīt visas bankas saistības, kuras ir minētas kredīta piešķiršanas līgumā, gadījumā, ja pats kredīta ņēmējs nav spējīgs veikt kredīta atmaksu. Par galvotāju var būt jebkura fiziska persona, kura nav vecāka par 64 gadiem. Pētot Igaunijas un Lietuvas noteikumus par galvotāju, šīs valstīs ir līdzīgi kā Latvijā – ja aizņēmums tiek ņemts no noteiktās kredītiestādes, nevis piesakoties aizņēmumam ar valsts vārdā sniegti galvojumu, tad kredītņēmējam ir nepieciešams personīgais galvotājs jeb persona, kas nodrošina studenta aizdevuma galvojumu. Galvotājam jābūt pilngadīgai personai, kas ir Igaunijas Republikas/Lietuvas Republikas pilsonis vai ar pastāvīgu uzturēšanās tiesību vai arī tam ir izsniegta ilgtermiņa uzturēšanās atļauja Igaunijas Republikā/Lietuvas Republikā un kura pastāvīgie un pārbaudāmie ienākumi par pēdējiem sešiem mēnešiem ir vismaz vienādi ar konkrētā valstī spēkā esošo minimālo algu (*Noteikumi par studiju un studējošo kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem, 2020; European Commission, 2021; Study Allowances and Study Loans Act, 2003*).

Latvijā un Igaunijā pilsoņiem ir piemērots atvieglojums, kā bāreņiem (kuri ir vecumā līdz 24 gadiem), kā arī personām ar I vai II invaliditātes grupu. Minētās kategorijas personām, lai saņemtu kredītu, nav nepieciešami galvotāji. Šie studenti saņem 100 % valsts galvojumu, t. i., ka sniedzot galvojumu studentu kredītam, valsts apstiprina, ka tā atmaksās bankas izsniegtos kredītus 100 % apmērā. Lietuvā likums nosaka, ka studentiem ar invaliditāti tiek daļēji izmaksātas studiju izmaksas, atkarībā no piešķirtās invaliditātes grupas (*European Commission, 2021; Study Allowances and Study Loans Act, 2003*).

Ikvienu kredītu ir nepieciešams atmaksāt, taču šis kredīts īpašs ar to, ka tā atmaksa netiek uzsākta uzreiz pēc aizdevuma saņemšanas, bet tikai tad, kad kredīts tiek noformēts. Latvijā saņemto aizdevumu jāsāk atmaksāt ar 12. mēnesi pēc augstākās izglītības iegūšanas vai arī ar trešo mēnesi, ja students vairs neturpinās studijas. Kredīta procenti tiek aprēķināti katru mēnesi no kopējās attiecīgā kredīta summas atlikuma. Ja saņemtā kredīta kopējā summa ir mazāka par 1423,00 euro, tad šo kredītu ir jāatmaksā 5 gadu laikā, taču ja bankas izsniegtā kredīta kopējā summa pārsniedz 1423,00 euro, tad kredītu ir jāatmaksā 10 gadu laikā (*Noteikumi par studiju un studējošo kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem, 2020*).

Lietuvā un Igaunijā aizdevuma izmaksa sākas ar 12. mēnesi pēc augstākās izglītības iegūšanas un atmaksas garums nepārsniedz 15 gadus (*Study in LT, 2022; Study Allowances and Study Loans Act, 2003*).

Bez šaubām pirmā vieta, kas nāk prātā domājot par aizdevuma saņemšanu, ir oficiālas kredītiestādes jeb komercbankas, kuras ir katras valsts robežās. Banka ir kapitālsabiedrība, kas pieņem noguldījumus un citus atmaksājamus līdzekļus no neierobežota klientu loka, savā vārdā izsniedz kredītus un sniedzot vairākus, dažādus finanšu pakalpojumus.

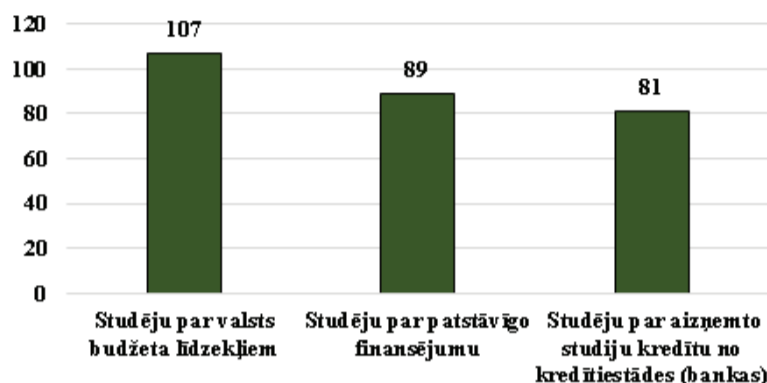
Studiju maksas aizdevumus Latvijā sniedz AS “SWEDBANK” un AS “SEB Bank”. Lietuvā studiju aizdevumus spēj nodrošināt tikai viena kredītiestāde, kura ir lielākā un populārāka visas valsts sektorā – AS “SWEDBANK”. Igaunija ir vienīgā valsts starp trim Baltijas valstīm, kur studiju aizdevumu topošie un jau esošie studenti spēj saņemt aizdevumus četras kredītiestādes - AS “SWEDBANK”, AS “SEB Bank”, AS “BIGBANK”, AS “LHV Pank” (*AS*

“SWEDBANK”, 2022; AS “SEB Bank”, 2022; AS “LHV Pank”, 2022; BIGBANK, 2022).

2022. gada 1.ceturksnī autore veica aptauju, kura tika publicēta interneta vietnē *Facebook*. Aptauja bija sagatavota trīs valodās – latviešu, krievu un angļu valodā un tās mērķis bija uzzināt vai Baltijas valstu iedzīvotāji, kuri piedalījās aptaujā, ir iepazīstināti ar studiju aizdevumu pieejamību un secināt par studiju aizdevumu popularitāti.

Kopumā aptaujā piedalījās 277 cilvēki, no kuriem 147 respondenti ir Latvijas Republikas piederīgie, 57 personas Lietuvas Republikas un 73 respondenti Igaunijas Republikas piederīgie.

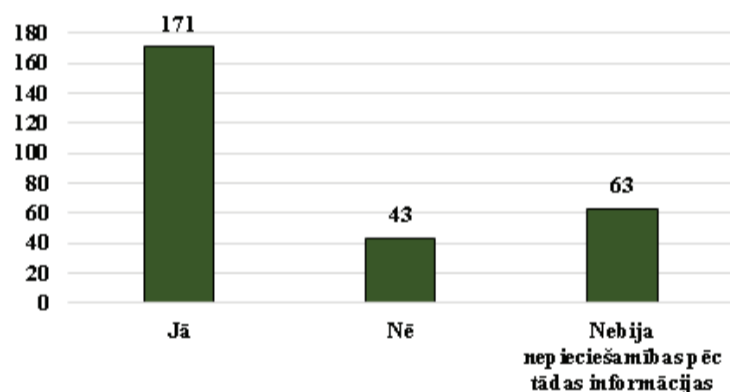
Lai uzzinātu par studiju finansēšanas avotiem respondentu vidū, aptaujā autore izvirzīja trīs iespējamus studiju finansēšanas veidus (1.attēls).

1.attēls. Respondentu studiju finansēšanas avots (autore izveidots)

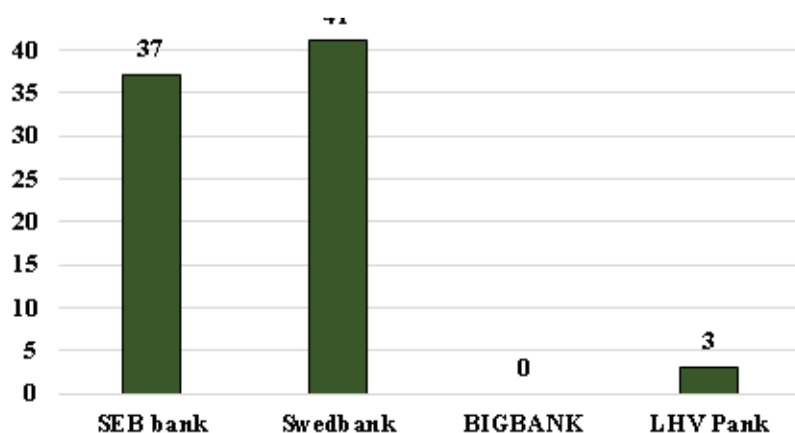
Lielākā daļa jeb 107 (38,7 %) respondenti studē par valsts budžeta līdzekļiem. 81 (32,1 %) persona no kopējā aptaujāto skaita studiju maksu sedz izmantojot studiju aizdevumu iespējas valstīs, taču 89 (29,2 %) respondenti studiju gada maksu sedz par personīgo finansējumu.

Pēc autores domām daudzi studenti ir iepazīstināti ar studiju aizdevumu iespējām savā valstī, kurā apgūst augstāko izglītību (2.attēls).

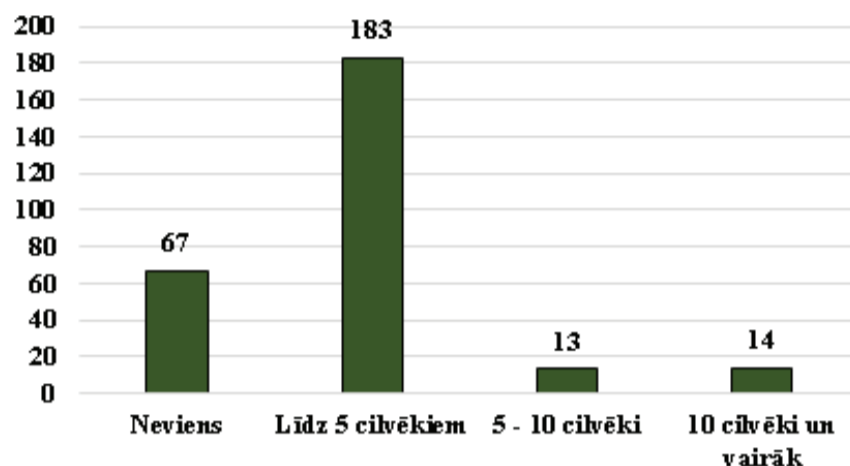
2. attēls. Respondentu zināšana par studiju kredītu pieejamību (autore izveidots)

Veicot aptauju tika secināts, ka 171 (61,7%) respondents ir iepazīstināts ar informāciju par to, kuras kredītiestādes izsniedz studiju aizdevumus - par % likmēm, atmaksas kārtībām un pārējo nepieciešamo informāciju. 63 (22,7 %) respondenti atzīmēja, ka viņiem studiju laikā nav bijusi nepieciešamība par informāciju, kura saistīta ar studiju aizdevumiem. Pēc autores domām tas saistīts ar to, ka šie studenti spēj patstāvīgi apmaksāt savas studijas, kā arī daļa no studentiem studē par valsts budžeta līdzekļiem. Tikai 43 (15,6 %) respondentu atzīmēja, ka ar studiju aizdevumiem vispār nekad nav saskaršies, līdz ar to ar nekāda veida informāciju par studiju aizdevumiem nav informēti.

3.attēls. Populārākās kredītiestādes Baltijas valstīs pēc studiju aizdevuma noformēšanas (autore izveidots)

Kā autore minēja darba sākumā, kopumā Latvijā studiju aizdevumus ir iespējams saņemt 2 kredītiestādēs, Lietuvā – vienā, taču Igaunijā 4 kredītiestādēs. Kopumā vairāk pārstāvēta ir AS “SWEDBANK” - minētās kredītiestādes studiju aizdevumus izmanto 41 (50,6 %) respondents (3.attēls). Minētā kredītēšanas iestāde studiju aizdevumus izsniedz visās Baltijas valstīs. AS “SEB Bank” tiek pārstāvēta ar 37 (45,7 %) balsīm. Latvijā šī kredītiestāde ir populārāka studentu vidū, jo tā sadarbojas oficiāli ar augstākās izglītības iestādēm un sniedz kredītus ar valsts vārdā sniegtu galvojumu. AS “BIGBANK” studiju aizdevumus sniedz tikai Igaunijas Republikā, taču neviens no respondentiem neatzīmēja šo banku kā pakalpojumu sniedzēju. AS “LHV Pank” banka atzīmēja tikai 3 (3,7 %) respondenti.

4.attēls. Studiju aizdevumu popularitāte respondentu draugu/radinieku, paziņu lokā
(autores izveidots)

Aptaujas laikā autore vēlējās noskaidrot, cik starp respondentu draugu, radnieku, paziņu loka ir cilvēku, kuri studiju maksas segšanai izmanto studiju aizdevumus kredītiestādēs (4.attēls). 183 (66,1 %) respondenti atzīmēja, ka studiju aizdevumus izmanto līdz 5 cilvēkiem no draugu, radnieku, paziņu loka. 67 (24,2 %) respondenti atzīmēja, ka neviens studiju maksas segšanai neizmanto studiju aizdevumus. 13 (4,6 %) respondenti informēja, ka studiju aizdevumus izmanto no 5 līdz 10 cilvēkiem un 14 (5,1 %) respondenti – 10 un vairāk. Pēc autores domām, lielāks pazīstamo skaits, kuri izmanto studiju aizdevumus, ir tiem, kuri paši studē tādās studiju programmās, kuras budžeta vietas nav pieejamas, līdz ar to liela daļa studiju biedri izmanto studiju aizdevumu iespējas valstī.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Studiju aizdevumi ir nozīmīgi un nepieciešami jebkurā valstī, jo tie dod iespēju apmaksāt augstākās izglītības iegūšanu iedzīvotājiem, kuri dažādu aspektu dēļ nav spējīgi pretendēt budžeta studiju vietām vai segt studiju maksu no personīgiem finansējumiem.
2. Baltijas valstu vidū studiju aizdevumus piedāvā: AS “SEB Bank”, AS “SWEDBANK”, AS “LVH Pank” un AS “BIG Bank”.
3. Salīdzinot Baltijas valstis kopumā, Lietuvas Republikā ir vismazākais kredītiestāžu piedāvājums, kur ir iespējams saņemt studiju aizdevumus tikai AS “SWEDBANK”, taču valsts augstākā vara, kura izskata un pieņem studiju kredītu reglamentējošos noteikumus, varētu noteikt, piemēram, ka studiju kredītus piedāvā vairāk nekā viena vai divas kredītiestādes, lai persona, kura vēlas pieteikties studiju kredītu spētu izvērtēt izdevīgākos piedāvājumus un izvēlēties banku, kurā, piemēram, ir pastāvīgs klients, lai nebūtu nepieciešamība atvērt papildus bankas norēķinu kontus.
4. Aizdevuma ņēmējam pirms līguma noformēšanas būtiski ir iepazīstināties ar visiem noteikumiem, kuri ir ierakstīti normatīvos aktos, lai būtu zināšanas par aizdevuma piešķiršanas, atmaksas kritērijiem kā arī ar pieejamajiem atvieglojumiem.
5. Populārākā kredītiestāde respondentu vidū studiju kredītu aizdevumu saņemšanai ir AS “SWEDBANK” un AS “SEB Bank”, bet mazāk populāra – AS “LHV Pank”.
6. Lielākā daļa respondentu – 38,7 % studē par valsts budžeta līdzekļiem, taču, lai nodrošinātu kvalificētu un konkurētspējīgu darba spēku valstīs, valsts augstākām varām nepieciešams ar katru gadu palielināt izglītības sektora finansēšanu valstī, lai veicināt izglītības attīstīšanu un nodrošināt studentiem papildus valsts budžeta studiju vietu mācību programmās.
7. Kopumā 66,1 % no kopējā respondentu skaita draugu/radinieku/paziņu loka ir noformēts studiju aizdevums studiju maksas segšanai, kas apliecina, ka studiju aizdevumi ir populāri respondentu vidū, kuri studē Baltijas valstīs.

8. Tā kā ne visi valsts iedzīvotāji spēj studiju maksu segt no personīgiem naudas līdzekļiem, vai neatbilst nosacījumiem, lai saņemtu studiju aizdevumu, topošajiem studentiem jācenšas rast alternatīvu izvēlētajām studijām, kur nav pieejamas budžeta studiju vietas, jo daudzās augstākās izglītības iestādes ir līdzīgas mācību programmas un var pastāvēt lielākas iespējas, ka personai būs iespēja pretendēt budžeta studiju vietām.
9. Izvirzītā hipotēze apstiprinājās, studiju aizdevumi ir populāri Baltijas valsts iedzīvotāju vidū – studiju aizdevumus izmanto 32,1 % no kopējā respondentu skaita un lielākā daļa jeb kopumā 75,8 % respondentu draugu, radnieku, paziņu lokā izmanto studiju aizdevumus. Tā kā 61,7 % no kopējā respondentu skaita ir informēti par studiju aizdevumu iespējām valstīs, autors apstiprina, ka Baltijas valsts iedzīvotāji ir informēti par to pieejamību savas valsts ietvaros.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Noteikumi par studiju un studējošo kreditēšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem. (21.04.2020). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr.231. <https://likumi.lv/ta/id/314184-noteikumi-par-studiju-un-studejoso-kreditesanu-studijam-latvija-no-kreditiestazu-lidzekliem-kas-ir-garanteti-no-valsts-budzeta-lidzekliem>
2. *Study Allowances and Study Loans Act.* (07.09.2003). Law of the Republic of Estonia. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521032019018/consolide>
3. AS “LHV Pank” (2022). *Student loan for studies in Estonia and abroad.* <https://www.lhv.ee/et/oppelaen>
4. AS “SEB Bank” (2022). *SEB studiju kredīts.* <https://www.seb.lv/krediti-un-lizings/krediti-ikdienas-vajadzibam/krediti-studentiem/seb-studiju-kredits>
5. AS “SWEDBANK” (2022). *Piesakies valsts garantētam studiju un studējošā kredītam un apgūsti jaunas zināšanas jomā, kas tevi interesē.* <https://www.swedbank.lv/private/credit/loans/study>
6. Bigbank (2022). *Koolituslaen.* <https://www.bigbank.ee/hariduslaen/>
7. European Commission (2021). *Higher Education Funding in Lithuania.* https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-funding-44_en
8. Hassani-Nezhad, L., Anderberg, D., Chevalier, A., Lührmann, M., & Pavan, R. (2021). Higher education financing and the educational aspirations of teenagers and their parents. *Economics of Education Review*, 85, 1-<https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2021.102175>
9. Lääne, S., Grauberg, I., Mäeltseemes, S., Olle, V., & Trei, J. (2019). Education, Local Governments and Their Association: The Case of Estonia. *NORDSCI International Conference on Social Science*, 1(2), 29-41.
10. Nasir, N. S., Bang, M., & Yoshikawa, H. (2021). Reimagining American Education: Possible Futures: What might we accomplish in 25 year? *Phi Delta Kappan*, 103(2), 54-57. <https://doi.org/10.1177/00317217211051146>
11. Study in LT (2022). *Study in Lithuania.* <http://studyin.lt/>
12. Van Long, N. (2019). Financing higher education in an imperfect world. *Economics of Education Review*, 71, 23-31. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.06.004>

Summary

As Rainis said, “Live forever, learn forever.” Education today is one of the most important components of a citizen’s life anywhere in the world. In general, the majority of respondents – 38.7 % study with state budget funds. Study loans are offered by AS “SEB Bank”, AS “SWEDBANK”, AS “LVH Pank” and AS “BIG Bank” in the Baltic States. The proposed hypothesis was confirmed, study loans are popular among the residents of the Baltic States - 32.1 % of the total number of respondents use study loans, and the majority, or 75.8 % of respondents in the circle of friends, relatives, acquaintances, use study loans. Since 61.7 % of the total number of respondents are aware of the possibilities of study loans in the countries, the author confirms that the residents of the Baltic States are aware of their availability within their country.